

رویکرد و دیدگاه یک تجربه؛ نگاهی متفاوت در برنامه ریزی توسعه نگاهی اجمالی به تجربه مطالعه، طراحی معماری، و تدوین سند ملی دولت الکترونیک

اردوان مجیدی

موسسه مطالعات راهبردی فن آوری اطلاعات

majidi@irit.ir
www.irit.ir/majidi

چکیده

تحول و توسعه یک نظام کلان، بخصوص در تطابق و تعادل با تحولات سریع محیط اطراف، نیازمند یک حرکت مدبرانه و برنامه ریزی شده است. چیزی که در این میان اهمیت زیادی پیدا می کند، از یک سو اتخاذ رویکرد مطلوب برای تبیین مسیر مناسب و چگونگی حرکت در آن، و از سوی دیگر انتخاب زاویه نگاه مناسب برای نگرش به نظام مطلوب، و پدیده تحول آن است.

در تجربه اخیر تدوین سند ملی دولت الکترونیک، رویکرد اتخاذ شده برای تبیین و حرکت به سمت تحقق و توسعه دولت الکترونیک، و نیز دیدگاه این سند به پدیده دولت الکترونیک، قابل تعمق و تحلیل است. فاز اول از طرح مطالعه، طراحی معماری، و تدوین سند ملی دولت الکترونیک کشور، که مراحل ابتدائی آن از سال 1381 در مرکز فن آوری اطلاعات نهاد ریاست جمهوری آغاز شد، به حمد و یاری خداوند متعال در اسفند سال 1383 به پایان رسید. طی این فاز بر اساس مطالعات انجام شده، چارچوب یک دستگاه نظری برای دولت الکترونیک ترسیم شد، و بر اساس آن چارچوبی برای معماری دولت الکترونیک طراحی، و مبتنی بر آن سند راهبرد ملی دولت الکترونیک ارائه گردید. این سند، پس از گذراندن مراحل مطالعه، طراحی، آماده سازی، ارائه، و نیز مراحل متعدد بررسی و نقد، در بهار سال 1384 به تصویب هیئت دولت رسید. این طرح رویکردی نسبتاً متفاوت، و نگرشی نو را به محک آزمایش نهاد است.

در وجه اول، این طرح در حال تجربه رویکردی متفاوت است. به نظر می رسد خلایبی در فرایند برنامه ریزی توسعه و اصلاح ساختاری وجود داشته باشد. در این فرایند چشم انداز، ماموریت، سیاستها و راهبردها ترسیم، و بلافاصله مبتنی بر آنها ساختار عملیاتی و برنامه اجرایی تبیین می شود. نقطه خلاء در طراحی معماری است. در ایجاد یک پالایشگاه و یا یک آسمان خراش، این مسئله واضح است که تنها تعیین چشم انداز، ماموریت و راهبرد، برای تبیین برنامه عملیاتی ایجاد آن آسمان خراش یا پالایشگاه کافی نیست! این بدیهی است که باید آن آسمان خراش یا پالایشگاه طراحی شود؛ آن هم طراحی ای مبتنی بر معماری! و آنگاه بر اساس این معماری مشخص شود که برای توسعه آن، چه عملیاتی باید انجام گیرد. ولی برای برنامه ریزی توسعه یک نظام کلان، طراحی معماری، به نحو مطلوب و موثری در دستور کار قرار ندارد. اما این، همه ابعاد مشکل رویکردی را نمی سازد.

تنها زمانی یک معماری می‌تواند ساختار درستی را ارائه کند، که مبتنی بر بنیان‌های نظری درستی بنا شده باشد. یک نظام کلان، معمولاً مبتنی بر نظریات علمی مختلفی که در پارادایم‌ها و حوزه‌های پارادایمیک مختلفی قرار دارند، شکل می‌گیرد. بسیاری از اوقات، این حوزه‌های پارادایمیک با یکدیگر سازگار نیستند. مثلاً، در یک نظام کلان، قانونی وضع می‌شود که در یک حوزه پارادایمیک قرار دارد و با قانون یا دستورالعملی که در حوزه پارادایمیک دیگری قرار دارد، متناقض است. زمانی می‌توانیم یک نظام کلان را بدرستی تبیین کنیم، که بنیادهای نظری آن نظام کلان، در یک حوزه پارادایمیک واحد و مشخص، و در یک دستگاه نظری قرار گیرد، به صورتی که تمام ابعاد نظریات علمی اساسی آن نظام را توصیف کند، و نیز جایگاه و رابطه آنها را با یکدیگر نشان دهد. و معماری نظام مبتنی بر این دستگاه نظری، می‌تواند به یک عقلانیت منسجم در ساختار دست یابد.

بر اساس همین رویکرد، تدوین سند دولت الکترونیک، مبتنی بر مطالعه و تبیین چارچوب یک دستگاه نظری، و طراحی دورنمای معماری دولت الکترونیک، انجام شد. ضمن آنکه برای طی مسیر مشخص شده طبق رویکرد مورد نظر، چارچوب معماری و متدولوژی مشخصی تبیین، و به عنوان یکی از اجزاء مهم و بنیادین طرح ارائه گردید.

در وجه دوم، این طرح زاویه نگاه متفاوتی را اتخاذ کرده است. به پدیده دولت الکترونیک می‌توان از دیدگاه‌های مختلفی نگاه کرد. دیدگاهی بسیار ابتدائی و رایج که دولت الکترونیک را یک سیستم یا سایت اینترنتی تصویر می‌کند، که اطلاعات و خدمات یک دستگاه دولتی را به مردم ارائه می‌کند. یا دیدگاهی که در آن دولت الکترونیک را در قالب ایجاد یکپارچه کل سیستم‌های رایانه‌ای دستگاه، تبیین می‌کند. و نیز دیدگاهی که بر خلاف نگاه ابزاری به فن آوری اطلاعات در دیدگاه‌های قبلی، در بردارنده نوعی تحول در مفهوم دولت است. در دیدگاه اخیر، نوع جدیدی از دولت شکل گرفته، و کل دولت و پدیده دولت الکترونیک، به مثابه یک نظام مبتنی بر فن آوری اطلاعات بنا می‌شود. در این دیدگاه، که تدوین سند دولت الکترونیک کشور نیز از زاویه آن انجام شده است، مسئله تنها سازماندهی سیستم‌های رایانه‌ای نیست؛ بلکه هدف، سازماندهی کل سیستم‌ها و خدمات سازمان، چه سیستم‌های رایانه‌ای و چه سیستم‌های غیررایانه‌ای، به صورتی متعامل با جامعه است. زمانی پدیده دولت الکترونیک می‌تواند کامل شود که دولت الکترونیک، تعاملات بین جامعه، دولت و حکومت را تبیین کند؛ و کل فعالیت‌ها، خدمات و تعاملات بین دستگاه‌ها، دولت و مخاطبانش، در بستره فن آوری اطلاعات شکل گیرد. به عبارت دیگر، حکومت مبتنی بر فن آوری اطلاعات، در جامعه مبتنی بر فن آوری اطلاعات ایجاد شود.

در این ارائه با نگاهی اجمالی به تجربه مورد بحث، تلاش می‌شود رویکرد و زاویه نگاه مورد نظر، مورد توجه نسبی بیشتری قرار گیرد.